

Сідак В.С.
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України
доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник НОЦ НА СБУ

Сідак В.С.
Член-кореспондент Национальной академии педагогических наук
Украины
Доктор исторических наук, профессор,
главный научный сотрудник НОЦ НА СБУ

Volodymyr S. Sidak
Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences
of Ukraine
PhD of Historical, Professor,
chief research associate SOC NA SSU

**Українські спецслужби доби національно-визвольних змагань
1917-1921 рр.**

**Украинские спецслужбы в период национально-
освободительной борьбы 1917-1921 гг.**

**Ukrainian intelligence services during the national liberation
struggle of 1917-1921**

Анотація. У статті йдеться про діяльність спецслужб українських національних державних формацій: Центральної ради, гетьманату, Директорії УНР, ЗУНР та Державного Центру УНР в еміграції у складних історичних умовах Української революції 1917-1921 рр. Даються оцінки здобутків зазначених спецслужб, їх помилки у ході боротьби за незалежність нашої країни.

Ключові слова: Генштаб, Розвідочна управа, розвідочний відділ, «Інфібро», освідомчий відділ, спецслужба, розвідка, контррозвідка, агентура, агентурна робота.

Аннотация: В статье освещается деятельность спецслужб украинских

национальных государственных формаций: Центральной рады, Гетьманата, Директории УНР, ЗУНР и Государственного Центра УНР в эмиграции в сложных исторических условиях Украинской революции 1917-1921 гг. Даются оценки результатов работы указанных спецслужб, их ошибки в ходе борьбы за независимость нашей страны.

Ключевые слова: Генштаб, Разведывательное управление, разведывательный отдел, «Инфибро», осведомительный отдел, спецслужба, разведка, контрразведка, агентура, агентурная работа.

Abstract. The article deals with the well-known since the time of the Russian Empire, talented specialist of criminal prosecution M. Krasovskyi, who during the Directorate of the UPR led the work of «Infibro» of the intelligence board of the general staff of the republican troops. His efforts to establish mentioned special service and its significant success are shown.

Key words: general staff, intelligence board, «infibro», «infibrovtsi», intelligence, counterintelligence, branches, forensic provision, agency work.

Поставка проблеми. звертатися до тих давніх героїчних, драматичних і трагічних подій нашої вітчизняної історії, осмислювати й переосмислювати їх з позицій сьогодення.

То був, можливо, один з найскладніших і найважчих періодів нашої історії як з погляду державотворення, так і як предмет дослідження нинішніми науковцями, істориками.

Не кожному до снаги розібратися у заплутаних перипетіях тієї доби, коли точилася запекла боротьба за утвердження національної державності України, дати оцінку тогочасним державним і політичним діячам, зробити правильні висновки.

Тому саме фахівцям відводиться важлива роль у правдивому й об'єктивному відображенні тих подій, донесенні їх до широкого загалу, показі справжніх борців за утвердження української ідеї, винесенні уроків з минулого, застосуванні тогочасного досвіду боротьби з арміями і

спецслужбами більшовицької Росії, інших ворогів в реаліях сьогодення – протистоянні нинішній агресії путінської Росії.

Основна частина. Події березня 1917 року започаткували важливі етапи визвольної боротьби українського народу за національну державність у буремні часи Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР, Західно-Української Народної Республіки, партизансько-повстанських та підпільних рухів спротиву більшовицькому режиму (1917-1921 рр.). Важливе місце у цій боротьбі займали загальнодержавні та військові спецслужби (розвідка і контррозвідка) названих державних формацій.

Потреба в їх формуванні була нагальною, оскільки обумовлювалася необхідністю рішучої протидії як силою зброї, так і специфічними методами й засобами численним зовнішнім та внутрішнім ворогам у боротьбі за волю і незалежність України та створення належних умов для функціонування її державних інституцій.

Особистість М. Красовського, як професіонала у справах кримінального розшуку, досвідченого розвідника і контррозвідника, талановитого керівника військової спецслужби «Інфібро» збройних сил УНР привертала увагу ряду дослідників, серед яких: М. Ануфрієв, А. Піджаренко, В. Сідак, В. Чисников, О. Скрипник, В. Цибулькін, Д. Веденєєв. Зазначені науковці зосередились на двох періодах діяльності М. Красовського: як співробітника кримінального розшуку, згодом виконуючого обов'язки начальника відділення кримінального розшуку в системі поліції Російської імперії та начальника «Інфібро» - спецслужби Генштабу збройних сил республіки. Ними досить повно показані його професіоналізм, форми і методи роботи, організаційні здібності, правові засади, вимоги до підготовки кадрів, високий патріотизм та наполегливість для досягнення результатів тощо.

Разом з тим, не знайшли висвітлення питання діяльності М. Красовського у періоди Центральної ради та Української держави Гетьмана Павла Скоропадського. Не розкриті проведені «Інфібро» під його керівництвом

спецоперації та отримані при цьому результати.

Мета статті. висвітлити діяльність М. Красовського у період Центральної Ради й Української Держави Гетьмана П. Скоропадського, а також проведені «Інфібро» під його керівництвом (у часи Директорії) спецоперації та отримані при цьому результати.

Основна частина. Як уже зазначалося, Микола Олександрович Красовський – це одна із яскравих постатей в історії національних спецслужб періоду Української революції 1917-1921 рр.

Йому були притаманні професіоналізм, організаторські здібності, високий патріотизм, глибокі моральні принципи. Слід зауважити, що як високий професіонал він проявив себе ще за часів Російської імперії, працюючи в системі поліції. І особливо на посадах співробітника кримінального розшуку і керівника Київського кримінального розшуку. Завдяки його зусиллям і професіоналізму, умінню ефективно працювати з конфідентами були розкриті десятки тяжких резонансних злочинів, в тому числі й всесвітньовідому справу Менделя Бейліса. Колеги називали М. Красовського «генієм кримінального розшуку» [1,2].

З радістю М. Красовський зустрів повідомлення про повалення самодержавства у лютому 1917 року. Позитивно сприйняв появу на політичній арені України Центральної Ради. Як патріот відразу став на її бік.

Оскільки очільники Центральної Ради (ЦР) знали Красовського як професіонала і патріота, він був призначений на посаду керівника Київського відділення кримінального розшуку. І одразу активно взявся за роботу.

Але, на жаль, проявити себе не зміг. Причина в тому, що очільники ЦР не могли (на початковому етапі) визначитись щодо ролі силових відомств держави і схилились до того, що замість армії має бути міліція, а спецслужби і органи забезпечення громадського порядку повинні формуватися на демократичних засадах... Це не міг сприйняти М. Красовський!

Не сприймав М. Красовський і нової влади – Гетьмана Павла Скоропадського. Перебуваючи на посаді начальника київського кримінально-

розшукового відділення, він став членом підпільної організації так званого «Комітету порятунку України». До складу «Комітету...» увійшли: міністр внутрішніх справ М. Ткаченко, військовий міністр О. Жуковський, голова МЗС М. Любинський, директор Адміністративно-політичного департаменту Ю. Гаєвський і М. Красовський.

Головною метою «Комітету...» було: розгорнути рух по усуненню австро-німецької «окупаційної» влади і стабілізувати обстановку в країні. Започаткувати зазначену акцію вирішили арештом ряду впливових осіб, які тісно співпрацювали з німцями. І в першу чергу директора київського банку зовнішньої торгівлі Абрама Доброго, який надавав сумнівні фінансові послуги німецькій військовій адміністрації і був її «правою рукою».

Абрама Доброго таємно арештували (керував М. Красовський) і вивезли до Харькова для таємного утримання в одному із готелей міста. Німецька контррозвідка швидко вийшла на слід організаторів і виконавців викрадення. У липні 1918 року Миколу Красовського разом з рядом інших учасників операції заарештували і за вироком німецького воєнно-польового суду засудили до двох років тюремного ув'язнення. Та посидіти за ґратами йому довелося лише півроку.

Після зречення Гетьманом Скоропадським влади Миколу Красовського разом з іншими арештантами звільнили у грудні 1918 року [2,3].

На думку автора, зазначена акція, що здійснювалась за ініціативи і під керівництвом М. Ткаченка (очільника МВС), а не Красовського, була невиправданою, помилковою і авантюрною навіть «з точки зору» здорового глузду.

По-перше, «Комітет...» ставив за мету підготовку збройного повстання проти австро-німецьких «окупаційних» військ. Але ці «окупанти» з'явилися на Україні кілька місяців тому завдяки зусиллям саме Центральної Ради на підставі Брестського мирного договору з метою убезпечення країни від більшовицької навали.

По-друге, у разі перемоги збройного повстання під проводом

«Комітету...» і усунення запрошених «окупантів» Україну негайно захопили б більшовицькі війська(що й відбулося дещо пізніше).

По-третє, операція по таємному арешту та утриманню Доброго з метою його нейтралізації була проведена недолуго і непрофесійно. Не було зроблено елементарне: належна охорона і конспірація. Це був явно почерк не Красовського! Його просто підставили.

Отже говорити про участь М. Красовського у створенні українських спецслужб у період ЦР і Гетьманату немає підстав.

З приходом Директорії УНР ситуація різко змінилась. Його запросили на роботу до Міністрства внутрішніх справ. Через певний час в країні нагально постало питання про удосконалення системи військової розвідки та контррозвідки держави. З цією метою у травні 1920 р. у підпорядкування Розвідочній управі Генштабу переводиться Інформаційне бюро при Корпусі військової жандармерії (скорочена назва – «ІНФІБРО»), котре мало перетворитися на головний робочий орган військової розвідки та контррозвідки збройних сил республіки.

Враховуючи великий досвід оперативно-розшукової діяльності М. Красовського військове командування республіки запросило і призначило його на посаду начальника «Інфібро». Щоправда, М. Красовському було не зрозуміло, чому роль головного органу військової розвідки та контррозвідки не взяла на себе чинна Розвідочна управа Генштабу і її структурні підрозділи: розвідувальний та контррозвідувальний відділи ...? Він сподівався з'ясувати це пізніше в робочому порядку.

Щодо «Інфібро»: воно складалося з центрального органу – «Центр Інфібро» та трьох його філій у відповідних військових з'єднаннях. Напрямки роботи передбачались класичні: розвідка ворожих сил противника, контррозвідка, криміналістично-технічне забезпечення діяльності.

Варто зауважити, що досить швидко, завдяки зусиллям М. Красовського «Інфібро» дійсно (дефакто) стало головним бойовим органом військової спецслужби. Отже, виникають питання:

- Які були його дії, що привели до таких зрушень?
- І які, власне, були результати?

Уже через місяць після призначення на посаду (в червні 1920 р.) М. Красовський звернувся з рапортом до начальника Головної управи Генштабу, де зазначив, що Розвідочна управа Генштабу і підпорядковане їй у травні 1920 р. Інформбюро Корпусу військової жандармерії мали структурні підрозділи, які фактично виконували аналогічні функції, а саме: агентурний відділ Розвідочної управи і розвідочний відділ «ІНФІБРО»; контррозвідочний відділ Розвідочної управи та відділи внутрішнього та зовнішнього догляду «ІНФІБРО». Через це виникають проблеми у взаємовідносинах і взаємодії підрозділів, має місце дублювання функцій.

М. Красовський підкреслює, що за рішенням військового керівництва агентурний (розвідочний) і контррозвідочний відділи Розвідуправи мали проводити лише «ідейну» (установчу –В.С.) роботу, а технічне виконання завдань цілком покладалося на «ІНФІБРО», але в повсякденній діяльності це рішення практично не виконувалось, а навпаки, щодо останнього здійснювався жорстокий диктат.

На жаль, відсутні документи, які б свідчили, якою була відповідь на поставлені питання! [4,5]

На чолі ІНФІБРО Микола Красовський багато уваги приділяв організації агентурної роботи, персонально працював з агентами. Він розробив низку нормативних документів, закладаючи в них своє бачення цієї специфічної діяльності. Прискіпливо працював над інструкцією для Інформаційного бюро. Ретельно виписував і вивіряв кожне слово і кожен фразу, пригадуючи свою минулу оперативну роботу і свої особливі стосунки з джерелами інформації.

У цих документах М. Красовський неодноразово акцентував увагу на тому, що розвідувальна і контррозвідувальна діяльність не терплять шаблону. Усі відомі форми, методи і засоби роботи мають використовуватись творчо, тобто з урахуванням конкретних обставин.

Так склалося, що подальша доля цих документів не відома. Але те, що

«Інфібро» керувалося положеннями цих документів, їх «духом» у свої діяльності, не викликає сумнівів [4,5].

Наступним важливим кроком в організаційній діяльності М. Красовського було очищення «Інфібро» від випадкових, ненадійних і скомпрометуваних себе людей, а також відпрацювання вимог, яким має відповідати співробітник спецслужби. Видається, що вони не втратили своєї актуальності і сьогодні: «...Не всякий має дійсну здатність до справ розвідочно-розшукових; бо це теж є дар Божий – талан, який можна розвивати і довершати, але ні в якому разі не можна його вкоренити в чоловіка, який не народився з цим таланом; не можна вже на підставі того, як не можна по волі стати художником, поетом або скульптором.

Отже, коли хто не відчуває в собі того святого вогню, про який зазначено вище, то будь він з найвищою освітою і значним службовим стажем, він не може бути корисним для розвідочно-розшукової організації і йому не місце в рядах тієї сім'ї, яка ідейно і безоглядно відданалюбимій праці своїй» [3].

Вагомими були зусилля М. Красовського щодо підвищення професійного рівня «інфібровців» та інших співробітників Розвідочної управи Генштабу.

За його ініціативи для підготовки спеціалістів розвідувальної й контррозвідувальної справи у структурі Розвідочної управи передбачалося створення спеціальної «Школи виховання розвідників». Номенклатура спеціальностей навчального закладу визначалася тими напрямками роботи, яких найбільше вимагала загальнополітична й оперативна обстановка в умовах воєнного часу. Тобто, школа мала готувати фахівців, здатних організувати розвідувальні й контррозвідувальні осередки в тилу ворога, на окупованій території, а також забезпечувати доставку інформації до Центру.

Встановлювався однорічний термін навчання. У положенні про школу зазначалося, що її завдання – у «всесторонній освіті курсантів», котрі мають оволодіти несенням спеціальної служби, ознайомитися з військовим, політичним і економічним становищем в УНР та за кордоном. До програми навчання входили також політична економія, політична географія, статистика,

українська мова, іноземні мови (німецька, французька, польська, румунська), основи законодавства, економічна географія, комерційні бухгалтерія й діловодство, товарознавство, прикладна хімія і піротехніка, стенографія, стройова підготовка та гімнастика. Отже, після опанування згаданих предметів курсант школи ставав всебічно підготовленим працівником спеціальних служб, міг виконувати завдання розвідувальної, контррозвідувальної роботи, вести диверсійну діяльність, боротися з економічними злочинами, в тому числі і у відповідних підрозділах «ІНФІБРО».

До цього спеціального навчального закладу зараховувалися офіцери і військовослужбовці рядового складу віком від 18 до 30 років, що мали належний освітній рівень, а також добровольці з числа цивільної молоді. Курсантами могли стати і жінки віком від 18 до 25 років.

У Тимчасових штатах Розвідочної управи та Інформбюро Генштабу передбачалися школи підготовки агентів. У документах Департаменту політичної інформації МВС також ідеться про необхідність створення школи агентів спецслужб УНР. Не виключено, що тут мали місце намагання до взаємодії двох відомств. Планувалося готувати агентів різних спеціальностей, у тому числі й агентів-резидентів для розвідки та контррозвідки, агентів-ходоків, агентів зв'язку тощо [2, 4].

Отже, М. Красовський був не тільки генератором ідей, а й організатором їх реалізації.

Під керівництвом М. Красовського «ІНФІБРО» наполегливо і успішно працювало над забезпеченням Головного Отамана й інших очільників держави цінною інформацією щодо:

- військово-політичної обстановки як на теренах УНР, так і за її межами;
- ставлення урядових і ділових кіл інших держав до проблем і перспектив України.

Успішну роботу «Інфібро» визнавали і противники. За даними

особливого відділу 14 армії більшовиків агентура «Інфібро» діяла не тільки на території України, але і в Петрограді та Москві. Називались псевдоніми агентів «Інфібро», про яких вони отримали інформацію, але не змогли затримати, як і 11 агентів, впроваджених «Інфібро» у прорадянську партію соціалістів – боротьбістів [4,5].

Як свідчать архівні документи, завдяки комбінаційним заходам його контррозвідки літом 1920 р. було попереджено замах на Головного Отамана С. Петлюру і затриманий організатор цієї акції Шульзельман [6].

Внаслідок майстерно проведеної контррозвідувальної операції було виявлено декількох більшовицьких агентів у Розвідувальному управлінні Генштабу. Один із цих агентів (Снігір'їв) входив до керівництва розвідупру [4,5].

Більшовики називали «Інфібро» «петлюрівською ЧК», за голову кожного її співробітника обіцяли нагороду в сумі 300 тис. карбованців [7, 8].

Після еміграції українського уряду і військових частин збройних сил республіки, «ІНФІБРО» ще упродовж якогось часу діяло у 1920-1921 роках на території Польщі. Взаємодіяло з II відділом Генштабу Польщі, який займався питаннями розвідки, контррозвідки.

Та поступово робота згорталася. Красовський відійшов від справ і поселився у Рівному. Нібито почав писати мемуари. Але це документально не підтверджено. Очевидно він розділив долю багатьох українських емігрантів того періоду, які до кінця днів своїх змушені були поневірятися по чужих країнах.

Дослідник біографії М. Красовського журналіст Володимир Чисніков зазначає, що йому вдалося знайти в довіднику «Незабутні могили. Російське зарубіжжя: некрологи 1917-1999 рр.» (М., 2001) таку інформацію: «Красовський Н.А. (? до 1938. Каїр)член різних російських організацій в Каїрський російський колонії». «Останні новини». Париж, 1938, 22 жовтня, № 6418. На його думку мова йде саме про М. Красовського [2, 3].

Висновки:

1. Період його кримінально-розшукової діяльності М. Красовського багатий прикладами вдалого впровадження агентури в злочинне середовище, здійснення з їх участю ефективних комбінацій в інтересах розкриття резонансних тяжких злочинів. Це викладено у названій далі літературі, що може бути корисною для сучасних працівників кримінального розшуку Національної поліції України.

2. На посаді начальника «Інфібро» Генштабу військ УНР він швидко оволодів майстерністю розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, проявив дуже високі організаційні здібності і талант.

3. Розроблені М. Красовським вимоги до співробітників спецслужб (розвідки і контррозвідки), базові принципи їх професійної підготовки не втратили своєї актуальності і сьогодні.

4. Його практичний досвід агентурної роботи, її організації, нестандартний підхід до застосування оперативних форм і методів можуть бути творчо використані у практичній діяльності сучасних вітчизняних спецслужб, а також у процесі їх професійної підготовки.

Список літератури

1. Ануфрієв Н.И., Пиджаренко А.М. Тайны сыска. – К.: «Преса України», 2002. – Кн.І. – С. 485-491.

2. Чисников В. Н.А. Красовський - сыщик от Бога. – К.: жур. «Антология сыска». – Т.2, 2006. – С. 282-310.

3. Чисников В. Начальник петлюровской ЧК. – К.: Жур. «В мире спецслужб». - №4(16), 2006. – С. 41-49.

4. Сідак В.С. Національні спецслужби в період Української революції 1917-1921 рр (невідомі сторінки історії). – К.: «Альтернативи», 1998. – С. 150-154, 178-179, 181, 221, 254.

5. Цибулькін В. В., Рожен Л. М., Веденєєв Д. В. та ін. Нариси з історії розвідки суб'єктів державотворення на теренах України / Заг. Ред. П.Д. Морозова. – К.: «Преса України», 2011. – С. 283.

6. Лист Чеботаріва М.Ю. від 16.12.1946р. Приватний архів Росенка В.К.

7. Скрипник О.В. Справа життя Миколи Красовського / Таємний легіон Української революції: документально-публіцистичні нариси. – К.: «Ярославів Вал», 2015. – С. 13-35.

8. ЦДАВО України. - Ф. 1092. - Оп.2. - Спр. 725. - Арк. 12-12 зв., 17-18 зв.; - Ф.1075. – Оп.2. - Спр. 89. – Арк. 22-27; Спр. 137. – Арк. 4-4 зв.

Член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України
доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник НОЦ НА СБУ

Сідак В.С.